

ՄԱՍԿ

Տարեկան գինը 10 ռուբլ կէս տարվանը 6 ռուբլ:

Թիֆլիսում գրվում են միմյան խմբագրատան մէջ:

(Պատրաստողացիք գիտեմ են ուղղակի,
Тифлис. Редакция „Маск“)

Խմբագրատունը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ
(Բացի կիրակի և տոն օրերէն):

Հայտարարութիւն ընդունվում է ամեն լեզուով:

Հայտարարութիւնների համար վճարում են
խրաքանչիւր բառին 2 կոպէկ:

Վ.Ի.Ա.ԿԱՆՈՐ ԱՌԱՋՆՈՐԴՆ Հայոց վրաս-
տանի և Խմբագրութի հանդերձ դատու հոգեւորա-
կանաց Տիկիտոյ ցաւօք սրտի ծանուցանելով
բարեպաշտ ժողովրդականաց քաղաքիս զփո-
խուն յատուացս գերապատիւ ՍԱՐԳՍԻ
ՍՐԲԱՋԱՆ ԱՐԲԵՊՈՒՅՈՒՊՈՍԻ ՀԱՍՈՒՆ-ՋԱ-
ԼԱԼԵԱՆՑ հրաւիրէ զնոսա 'ի հանդէս յուրա-
կաւորութեան հանգուցելուն 'ի տանէ բժշկա-
պետ Լիւիցեանցի 'ի մայր եկեղեցին Վանաց
'ի 20-ն ամսոյս յաւուր ՇԱՐԱԹՈՒ յ3 ժամու
յետ միջօրէին: Իսկ կարգն օժման և թաղ-
ման կատարելուն յաւուր ԿԻՐԱԿԵԻ 'ի 21
ամսոյս 'ի 10-ն ժամու առաւօտու:

2—2

ԲՈՎԱՆԳԱՅԻՆ

—Ներքին տեսութիւն: Ս. Մ. Սոյոյիսի
Համակ Մեղրից: Համակ Սուրբաբ: Համակ
Խմբագրին: Համակ Խմբագրին: Համակ Խմբագրին:
Ներքին տեսութիւն: Ս. Մ. Սոյոյիսի տեսութիւն:
«Մարտի» յոգեւած: Համակ Թիֆլիսից: «Մշա-
կի» հեռագրից: «Հայտարարութիւններ»: «Տեղե-
կացոյց»: Բան և սիրական: Չեռնադիտութիւնն-
րի ձեւեր և առեւտրական ընկերութիւններ:

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՍԵՐԳԵՅ ՄԻԽԱԵԼՈՎԻՉ ՍՈՒՍԼՈՎ

Ներկայ ամին 4-ին Ռուսաստանը զրկվեց
իր երեւելի գիտնականների մէկից և իր
պատմական գիտութեան պարագլխից, իսկ
Սոսկայի համալսարանը իր ամենաջերմ պաշտ-
պանից և արդիւնաւոր դործիչից: Ամբողջ
ուսումնական աշխարհը ողբում է Սոյո-
յիսի մահը ոչ թէ միայն իբրեւ գիտնականի,
այլ և իբրեւ ազնիւ, անկեղծ հասարակական
գործիչի, իբրեւ մի այնպիսի անձի, որի իղէա-
ները և հայեցողածքները շնորհեան վրա
դաստիարակվել և դաստիարակվում է ժամա-
նակից ուսմանը, ուստի և Սոյո-

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՁԵՆԱԳՈՒԹԻՒՆՆԵՐԻ ՁԵՆԵՐ

ՆԻ

ԱՌԵՏԻՐԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Այստեղ մենք կարող ենք արդէն բաց և կամ
ընդհանուր ընկերութեան սկզբունքները նշանել,
թէպէտ և այն ժամանակներում նրանց այդ ա-
նունները չէին տալիս: Խօսք չը կայ, այդ ընկերու-
թիւնները կարող էին կազմել նախ միայն այնպի-
սի մարդիկ, որոնք իրար լաւ ճանաչում և իրար
լիովին հաւատ կարող էին ընծայել: Բոլոր մաս-
նակիցները ծառայում էին մի ընկերութեան, մի
նպատակի. այդպիսի ներքին կապ պակաս էր հո-
մէական ընկերութիւններին և այդ է պատճառը,
որ դա, մի նոր սկզբունք լինելով, վաճառակա-
նութեան և առեւտրական ընկերութիւնների համար
մի նոր դար պիտի բացէր:

Գործնական կեանքը արդեւ օրէնսդրութեան

վիճի մահը ընդհանուր հասարակական նշա-
նակութիւն ունենալով, ամապարում եւմ ծա-
նոթացնել մեր հայ հասարակութիւնը նրա
անձնաւորութեան հետ և ցոյց տալ այն մեծ
նշանակութիւնը, որ նա, իբրեւ պատ-
մաբան և հասարակական գործիչ, ունի
ամբողջ ուսումնական պատմութեան մէջ: Բայց
առաջ մի քանի համառոտ կենսագրական
տեղեկութիւններ հաղորդելը անօգուտ չեմ
համարում:

Սերգէյ Միխայիլիչ Սոյոյիսի ծնվել է 1820
թ. Սոսկայում հոգեւորական ծնողից: Նրա
կեանքը հարուստ է արտաքին գիտութեան
բով, ինչպէս այդ պատահում է մեզի և տա-
ղանդի տէր մարդկանց հետ: Իր սկզբնական ու-
սումը սկսելով և աւարտելով Սոսկայի 1 կլա-
սիկական գիմնազիումում, նա 1839-ին մտնում
է այդ քաղաքի համալսարանի լեզուաբանութեան
պատմական ֆակուլտետ: Այդտեղ միջոց-
նակեց յետոյ, նա երկու տարի պարապում է
արտասահմանում պատմական գիտութիւննե-
րով, առ որ նա մանկութիւնից մի առանձին
սէր էր ցոյց տալիս. դրանից յետոյ այն ժա-
մանակվայ ուսումնական շրջանի հոգաբարձու
Ստրոգանով իշխանի առաջարկութեամբ պատ-
մական կաթնեղջիւր պրոֆեսոր է ընտրվում և
ամբողջ 30 տարի յարստեւելով այդ գործու-
նէութեան մէջ, անգաղար օգնական հանդի-
սանալով համալսարանին, ազնուութեամբ, բա-
րեկանութեամբ կատարելով իր պաշտօնը, մեռ-
նում է 60 տարեկան հասակում, ի մեծ սուգ
լուսաւորութեան և կրթութեան անկեղծ
բարեկամների:

Բացառելով Սոյոյիսի բարձր նշանակու-
թիւնը ուսական պատմական կեանքի մէջ,
ցոյց տալով այն վեհ և ազնիւ դադարներն
ըր, որոնց ազդեցութեան տակ նա գործում
էր և որոնց նա ոչ մի բույն չը դաւանանք,
նոյն իսկ այն ժամանակ, երբ ամենարի հո-
գիներ անգամ յուսահատվում և ընկնում
էին, յաղթվելով տղիտութեան և խաւարի
կողմից յառաջացած պատերազմից, վերջապէս
նկարագրելով այն նոր և թարմ ուղղութիւնը,

որ նա մոցրեց ուսումնական պատմութեան
մէջ, մի ուղղութիւն, որին այսօր հետեւող
են Ռուսաստանի գիտնական աշխարհի ներ-
կայացուցիչները, եւ դրանով բացատրած կը
լինեմ և Սոսկայի ինտելիգենցիայի զաղա-
վարները, հայեցողածքները և ուղղութիւնը,
որովհետեւ այդ ինտելիգենցիայի համարեւ
բոլոր ներկայացուցիչները անուանի պրոֆե-
սորի աշակերտները և հետեւողներն են:

Պէտք է ստան որ գիտութեան մէջ պատ-
մութեան վերաբերմամբ երկու իրար հակա-
ռակ ուղղութիւն է տիրում: Այդ երկու
հակառակ բանախերի ներկայացուցիչները
Ռուսաստանում Կարամզին և Սոյոյիսի են:
Մինչդեռ առաջինը իր «Исторія государства
россійскаго» երկատրութիւնով շարքի և
զարմացիլ էր ամբողջ ուսումնական աշխարհը,
ահա դուրս է գալիս մի նոր պատմաբան, որ առա-
ջին իսկ անգամից տարվում է դարձնել մոտ-
ծողների ուղղութիւնը իր վրա և բացատ-
րում է իր նախորդի սխալ ուղղութիւնը:
Կարամզին անցնելով զարում և երօզական գրա-
կանութեան մէջ տիրապետող ուղղութեան
հետեւողն էր. նա շեղարուստ պատմաբան
էր, նա միայն նկարագրում էր ամբողջ պատ-
մական կեանքի ընթացքում պատահած
կարեւոր գիտութեանը զեղեցիկ, պայծառ
գոյններով, այնպէս որ նրա գրքի տակից դուրս
էր գալիս մի մեծապահանջ, շեղ պատկեր,
որից պատկերահանում կամ նկարիչը մի հիա-
նայի նկար կարող էր պատրաստել: Գրանից
յառաջ էր գալիս այն հակա-պատմա-
կան ուղղութիւնը, որ ազգի պատմական
կեանքի մէջ երեւցած երեւոյթները լոկ պա-
տահանքի ձեւ էին ստանում, կամ թէ բա-
ցատրվում էին իբրեւ անձնաւորութիւնների
քաջութեան, խազմութեան հետեւեք,
այնպէս որ հեռացուր այդ անձնաւորութիւնը
և երեւոյթը կը չքանայ: Անձնաւորու-
թիւնները առաջնակարգ դեր են խաղում
Կարամզինի պատմութեան մէջ, իսկ ի-
րողութիւնները, փաստերը, միայն երկ-
րորդական տեղ են բռնում: Պատմու-

թեան մէջ տիրապետող այդ կրօնակը
գիտնական նշանակութեան արժէք չունի,
նա միայն տիրապետում է այն ազգերի գրա-
կանութեան մէջ, որն զուրկ է կրթիկայից,
որի մէջ քննադատական հայեցողքները դեռ շատ
ստոր տեղ են բռնում: Այդ ֆալսիւ ամենից
լաւ նկատել կարելի է այժմ մեր հայ գրա-
կանութեան մէջ. պատմութիւնը մեր մէջ,
զեռ չը ստանալով գիտնական առարկայի նշա-
նակութիւն, դարձել է ոչ թէ ամբողջ հայ
ազգի, նրա ներքին կեանքի, պրոգրէսի պատ-
մութիւն, այլ Հայկերի, Արամիների, Տրդատների
կեանքի և գործերի նկարագրութիւն, ինչպէս
ուսումնական պատմութիւնը Կարամզինի գրքի
տակից դուրս էր եկել Իվանների, Վիվար-
ների, Բորիսների պատմութիւն: Բայց այսպէս
չէ և եւրոպական գիտութեան պահանջը պատ-
մութեան վերաբերութեամբ: Նա պահանջում
է, որ պատմութիւնը լինի մի ազգի ներքին
կեանքի, նրա զարգացման, յառաջդիմու-
թեան և յետադիմութեան ճշգրիտ հայելին:
Նա մի յայտնի պատմական գիտութեան նկա-
տում է իբրեւ առաջնութեան գիտութեան հե-
տեւեք, իսկ կեանքի մէջ երեւցած զանազան
երեւոյթների պատճառը նա որոնում է ոչ թէ
անձնաւորութիւնների կամ թագաւորների բը-
նաւորութեան մէջ, այլ իբրեւ իրեն ազգի ներքին
կեանքի հասանելից յառաջ եկած մի պահանջ,
այնպէս որ խոր կերպով մտնելով այդ կեանքի
մէջ, դուրս կը տեսնէք, որ այդ երեւոյթը ան-
պատճառ պէտք է յայտնվէր այդ կեանքի
մէջ և այլապէս լինել նա կարող չէր. տնտա-
ւորութիւնները այդտեղ ոչ ինչ նշանակութիւն
չունեն, նրանք միայն օրէնքի գործարարն են
հանդիսանում: Այդ ուղղութիւնը ցոյց է
տալիս որ ազգերը իրենց զարգացման կողմից
ենթարկվում են յայտնի բնա-պատմական օ-
րէնքներին, որ նրանք անցնում են զանազան
փալաններից, մինչև մի որոշ լուսաւորութեան
են հասնում և թէ միշտ պարզ երեւոյթներին
յաջորդում են աւելի բաղադրեալ երեւոյթ-
ներ: Այդ ուղղութեան ծնվելուն և զար-
գանալուն նպատակն Կարամզինի, Բոլիւ և

Բաժանորդական ընկերութեան գաղափարը ա-
մենից առաջ ծնեց Խալիպայում, որը, ինչպէս յայտ-
նի է, Եւրոպայի կրթնածնողական օրօրոյն է և որը
ամենից ծաղկեալ երկիրն էր միջին դարերի վեր-
ջերին և նոր դարերի սկզբներին: Բայց այն եր-
կիրը, որը առաջին անգամ բուն բաժանորդական բն-
կերութիւն հաստատեց, Հոլանդիան էր, ուր 1602
թ.ին բացվեցաւ հոլանդա-հնդկական առեւտրական
ընկերութիւնը: Հոլանդիան, բողոքականութեան
ազդեցութեան ներքոյ ազատ էր կաթոլիկ երկիր-
ներում ընդունված վախառութեան օրէնքներից:
Առեւտրը պահանջում էր կապիտալի միաւորու-
թիւն և մասնաւոր մի առեւտուրի համար հեռու
երկրներին հետ, որպէս է Հնդկաստանը: Այդպիսի
մեծ հաղորդակցութիւններ օտար երկրների հետ
կարող էին չափել ոչ թէ միայն առանձին ձեռնար-
կներին, այլ և տէրութեանը, տարածելով սրա դո-
րութիւնը հեռու իր սահմաններից. զարմանալի է
ուրեմն, որ հոլանդական կառավարութիւնը, նը-
պատում էր իր կարողութեան չափ, այդպիսի հա-
տատութիւններին: Այդ ընկերութիւնը նրանցից
մէկն է, որը ամենից գորեւ և ամենից յաջողակ
կերպով շարունակել է իր գործը և որը վաճառա-
կանութեան պատմութեան մէջ անմահ անուն է
թողած: Ֆրանսիական մեծ յեղափոխութիւնը (1789
թ.) մահու հարուած տուեց նրան և ընկերութիւնը
քանդվեցաւ ապրիլով մօտ երկու դար:

(Կը չարունակվի)

Դրէպէրի թէօրիաները: Նա արտայայտուած է մի խօսքով—պարզամտիկական ուղղութիւն: Օրինակ, մինչդեռ Հայ պատմագիրը Հայաստանի մէջ քրիստոնէութեան տարածումը Արքայ թագաւորի անձնական կամքով և բը՝ նաւորութեամբ է բացատրուում, Հայ պարզամտիկ պատմաբանը այդ իրողութիւնը կը բացատրէր նրանով, որ Հիթանոսական կրօնը էլ անկարող էր բաւարարութիւն տալ ազգի կրօնական պահանջներին և մտաւոր զարգացման: Ահա Սօլովիեվի բուն փառքը և նրա Հոյակապ բաղձնահատոր երկարութեան (Исторія Россіи գիրքը) գերազանցութիւնը այդ ուղղութեան մէջ է կայանում: Այն իդէաները և հայեցողութիւնները, որոնք նա արտայայտուած է իր այդ 29 հատոր պատմութեան մէջ, այն եղանակը և մեթոդը, որով նա բացատրում է ուսու ազգի պատմական կեանքի ընթացքը, մի սարսափելի յեղափոխութիւն յառաջացրին ոչ թէ միայն կըրթութեան, այլ և զբաղմունքի մէջ: Այո, ժամանակակից սերունդը, Սօլովիեվի շնորհով, նախկին սերունդի Կարամզինի հայեցողածքներին և գաղափարների հիման վրա ստացած կրթութեան մի բոլորովն հակառակ կրթութիւն ստացաւ. նա ծանօթացաւ նախ և առաջ ինքնաձայնութեան հետ, սովորեց կրկնական աչքով նայել իր կեանքի վրա, շօշափեց այն պայմանները, որոնք պատճառ էին եղել իր պատմական կեանքի մէջ այս ինչ կամ այն ինչ երեւոյթի յառաջանալուն և մինչդեռ Հին սերունդը իր հայրենիքի մօնօրյալան լուծից ազատվելու բոլոր փառքը Դիմիտրի Դոնսկոյի քաջութեան էր վերագրում, նոր, Սօլովիեվի գաղափարներով սնված և համակված սերունդը այդ իրողութեան ընդհանուր տիեզերական նշանակութիւն էր տալիս. եւրոպական գաղափարների, լուսաւորութեան հետ շփվելը, հաղորդակցվելն էր պատճառ, որ մօնօրյալան լուծը ընդ միշտ ջախջախվեց: Հասկանալի է այժմ թէ ինչի Սօլովիեվի մահը ի տուգ համակեց ամբողջ ուսու գիտական աշխարհը. նա յեղափոխել էր իր ազգի կեանքը: Բայց միայն այդ հանգամանքն է նրան հռչակողը, թէ և մի ամբողջ սերունդ նոր գաղափարների հիման վրա պատրաստելը բաւական է մի մարդու անունը անմահացնելու: ոչ, Սալովիեվը, յայտնի է և իբրեւ Մօսկվայի համալսարանի ջերմ պաշտպանը և նրա լուսաւոր սիւներից մինը, մանաւանդ որ նա երկար ժամանակ այդ համալսարանի բէկտօրն էր: Բայց նրա այդ ասպարիզում արած արդիւնաւոր ծառայութեան հետ աւելի լաւ ծանօթանալու համար, հարկաւոր եմ համարում այժման բէկտօր Տիխոնովի նրա գերեզմանի վրա խօսած ճառից նշանաւոր մի քանի կտորներ յառաջ բերել:

«Մենք յանձնում ենք, սաաց բէկտօրը, այսօր հողին, մեր ուսուցչին, որ ամբողջ 30 տարի իր փառաւոր գիտական գործունէութեամբ համալսարանի պարծանքը եղաւ: Ի դէմս Սօլովիեվի մեր համալսարանը կորցնում է մի գործիչ, որ իր պատմութեան մէջ երեւցած երկու նշանաւոր դարեգլխի ականատես է եղել—քառասնական թաւականների վերջերի և 60-ական թաւականի սկզբի Էպիսկոպին, որ պէտք է մեր համալսարանների մէջ գիտնական և համալսարանական գործունէութիւն մշտնջէր. նա մեռաւ և թողեց իր հայրենիքի լուսաւորութեան այդ վառարանները մի այնպիսի ժամանակ, երբ ճշմարիտ լուսաւորութեան բարեկամների սիրող լցված է տաբակոսանքով և վախով սպազայի համար: Սերունդներ անցնում էին, գործողները հայեցւածքը և ուղղութիւնը փոխուում էին, այն մարդիկ, որոնք ձեռք ձեռքի տուած ծառայում էին ընդհանուր գործի, միմեանց ամենատեստիկ թշնամի էին դառնում և իրարից հեռանում և զանազան բանակների հետ միանում, բայց Սօլովիեվի դէպի համալսարանը ունեցած յարաբերութիւնները չէին փոխվում: Նա

ամբողջ իր կեանքում հաւատարիմ մնաց երկուստարդական այն իդէաններին, որոնք նրա մէջ կազմվել էին քառասնական թաւականների փառաւոր ժամանակում: Այստեղ ականայ յաւորութիւն է առնում իմ յիշողութեան մէջ 50-ական թաւականների այն տխրալի ժամանակը, երբ մահը միմեանց ետեւից յափշտակելով Գրանովսկի, Կուզնեցկի, Բուլիէ պրօֆէսորներին, կարծես սպառնումէր համալսարանին նրա ամենալաւ ոյժերը, կենդանութիւնը խլելու: Այդ ժամանակ Սօլովիեվ կանչեց բոլորին միմեանց մէջը մէջքի տալ և շրջապատել այն դռնակը, որ այդ օրհնակ հողիները անկել էին: Նկէք մենք էլ հաւատարիմ մնանք այդ պատմութեանն, այս ժամին երբ համալսարանին վտանգ է սպառնում, երբ նրա վրա հարուածներ են թափվում, եկէք սերտ կերպով միանալք և համախմբվելք այն դռնակի շուրջը, որ մեր անուանի դատարարները կանգնեցրել են, այն դռնակի, որի վրա գրված է—«Երա», ճշմարտութիւն և բարութիւն:»

Այ սակաւ ուշադրութեան արժանի են և պատմութեան պրօֆէսոր Գէորգի խօսքերը, որոնցից քաղում եմ հետեւեւը: «Ոչ ոք Սօլովիեվի նման չէ ստեղծել ուսու ազգի այնպէս լիակատար, ամբողջ և ճշգրիտ պատկերը, իր պատմական զարգացման մէջ: Նա, կարելի է ասել, իբրեւ հմուտ լողորդ, լող էր տալիս ուսու ազգի պատմական կեանքի ընդարձակ և հզօր հոսանքի վրա: Սերգէյ Միխայլովիչը իր արի մէջ կրում էր մի խորին սեր դէպ ընդհանուր, մարդասէր լուսաւորութիւնը, որն կարելի է ձեռք բերել բազմակողմանի, հիմնաւոր և ազատ գիտութեան միջոցով:»

Սօլովիեվի մի նշանաւոր և անմահ գործն ևս այն էր, որ նա մինչև վերջին շունչը պատերազմում, մաքառում էր այն ձեռնարկութիւնների դէմ, որոնցով կամենում էին ջնջել համալսարանի ինքնուրոյնութիւնը, ներքին անկախութիւնը: Այդ աղնիւ պաշարը համալսարանի պատմութեան փառաւոր էջերից մինն է կազմում:

Ահա մի այսպիսի անձնաւորութիւն է կորցնում Ռուսաստանը և ուսու ազգը չէր կարող առանձին կերպով չը յարգել նրա յիշատակը, ուստի նրա թաղումը, որ տեղի ունեցաւ ամսոյ 8-ին շատ հազաւաղիւտ տեսարան էր ներկայացնում: Առաւօտեան 8 ժամին հանգուցելու մարմինը խուռն բազմութեան ընդհրակցութեամբ տարվեցաւ համալսարանի եկեղեցին: Պատարագ մատուցանող և մարմինը օծողը նոյն ինքն Մօսկվայի մեքորապօլիտն էր, հանգուցեալի նախկին ընկերակիցը: Մօսկվայի գլխաւոր նահանգապետը և մայրաքաղաքի բարձրատիճան ծառայողները եկել էին հռչակաւոր պատմաբանի աճիւնին վերջին յարգանքը մատուցանելու: Պրօֆէսորները և ուսանողները, Մօսկվայի ինտելիգենցիայի ներկայացուցիչները խուռն կերպով լցվել էին եկեղեցին: Պետերբուրգի համալսարանի և զմտութեանց Ակադէմիայի կողմից իբրեւ պատգամաւոր ներկայ էր Սուխովինով պրօֆէսորը: Ամբողջ զազաղը ծածկված էր համալսարանի ներքի, ուսանողութեան, զանազան գիտնական ընկերութիւնների կողմից ուղարկված ծաղկեայ պսակներով: Մինչև գերեզմանը հանգուցելու մարմինը ուսանողները տարան իրենց ուսերի վրա դրած:

Ահա այսպէս փառաւոր է լինում ճշմարիտ հայրենասէր և մարդասէր անձի մահը: Այդպիսիների համար է ասած. «Ելիշատակն արգարող օրհնութեամբ եղլցի:»

Համբ. Առաքելեան

ՆԱՄԱԿ ՄԵՂՐԻՑ

2 հոկտեմբերի

Տաւն և հինգ տարի առաջ մեր Մեղրի գիւղում ուսումնարան հիմնելու խնդիրը յարուցելու

ցաւ, բայց որովհետեւ նորա յարատեւութեան համար ոչինչ հողագործութիւն չէր եղել, մնաց կիսատ: Մեղրիցիք ուսումնարանին շնութիւնը բարեօրոնեան աշտարակաշինութեան վիճակի մէջ թողնելով, միշտ ունեցան երբեմն մէկ և երբեմն աւելի իրար հակակամութեան վառ ուսուցիչներ առանձին առանձին տեղերում, ի թիւս որոց անցեալ 1878 ամի յունվարի մէկից եւ ևս բազմ ունեցայ ուսուցիչ նշանակվել և եւս յանձնառու եղայ՝ միմիայն այն պայմանաւ որ նախակրթեմ մանուկները մայրենի և պետական լեզուներով, երբ և իցէ հիմնելու ուսումնարանին համար, յայտնելով, որ մանակավարժութիւնը բոլորովն իմ կարողութիւնից դուրս է: Արդէս մինչև իմ ուսուցիչ ընտրվելը, նոյնպէս և նորանից դէպը, ամենայն միմիայն մի քաջալիկութեմ յորդորում էի մեր 150 ծխից բարկացած յարգելի հասարակութեանը, որ իրագործէ իր առաջվայ ձեռնարկը—ուսումնարանների եկամուտները չը խնայէ ընծայել: Այս խնդիրը կաղ ի կաղ տալով, վերջապէս պատիւ ունեցաւ մի քանիսների ուշադրութիւնները դէպի իրան դարձնել և ամսիս 10-ին վաղուց պատրաստած ստորագրութիւնը ներկայացրի մեր հասարակութեան նուիրական ժողովատեղը—փողոցը, ուր ստորագրութեան բովանդակութիւնը երկարօրէն բացատրելէն զինի, հասարակութեան մեծամասնութիւնը համակրեց, և մի և նոյն օրը հանգանակութիւնը սկսվեցաւ: Այն մշտական աղբիւրները, որ հասարակութիւնը սիրով ընդունեց ընծայել ուսումնարանին, նորա հաստատ մնալուն համար, հետեւեալներն են: Առաջինն է հասարակական 2500 ռուբլ, դրամագլխից ստացվող տարեկան 250 ռուբլ տոկոսիքը, երկրորդն է, հասարակական արօտատեղիից տարեկան առ նուազը գոյացող 150 ռուբլ եկամուտը. երրորդն է, հասարակական այս ու այն կողմում ամայի հողեր, որոց գինը կայ և վճարում է միանուագ 3000 ռուբլ, որից կը ստացվի տարեկան 300 ռուբլ տոկոսիք, չորրորդն է, մեր տանուտէրական կնիքի համար նշանակած հարկը, որ պիտի ստացվի օտարութիւն գնացողներից և պայմանագիր կայացնողներից, որոց գումարը առ նուազը կը հասնի 50 ռուբլու. հինգերորդն է, շինական դատաւորական տուգանքները, որոնք հասնում են 50 ռուբլու. վեցերորդն է տեղացի իւրաքանչիւր աշակերտից ստացած հինգ-հինգ ռուբլ, որի գումարը հասնում է 500 ռուբլու և եօթներորդն է, հանգանակութիւնից գոյացած դրամագլխի տոկոսիքը: Նոյն օրվայ 74 անձանց ընծայած փողի գումարը հաւատարկեցաւ 4600 ռուբլու, և կարելի է որ մինչև մի քանի շաբաթ վերջանայ և հաւաքուի էլի 1400 ռուբլ, որ ընդամենը լինի 6000 ռուբլ: Այս եօթն աղբիւրների եկամուտը կը հասնի տարեկան 1800 ռուբլու, որով կարելի է հողաւ ուսուցիչներին ուսնելը, մինչև որ ճշմարիտ և ազգասէր անձինքների ներգործութեամբ հասարակութիւնը ժամանակին համապատասխանող մի առաջադիմութիւն կը շօշափի իրականացէս, այն ժամանակ յայտնի բան է ուսումնարանի գրութիւնը կատարելապէս կապահովացնի իր ոյժին համեմատ մի ականաւոր գումարով:

Ստորագրութեան միջի ծրագրած պայմանները ինն էին, որոնցից միայն վերագրեալները ընդունեցին, իսկ երկուսները բացառեցին, որոց առաջինն էր, գիւղումն կախել հասարակական կշիռ և նորա հատկից յանձնել ուսումնարանին, որին ուղղող կայ տարեկան 75 ռուբլով, իսկ երկրորդն էր հարկ դնել, նորածնիներին, պսակներին, մեռնողների և օտարախմբութիւնների համար և նորանցից գոյացած ևս յանձնել ուսումնարանին, որպիսին էլ կը հասնի 75 ռուբլու, ընդամենը 150 ռուբլ: Այսպիսի դէպքում չափազանց օգնող կարող են հանդիսանալ քահանայները ու տանուտէրը իրանց համարութեամբ, բայց քիչը դարձաւ մեր երեք քահանայներից ոչ մէկը մի քաղող չի կարողացել եկեղեցում կամ ուր և իցէ: Ահարօն քահանայ Տէր-Գաւթեանը մի տարուց աւելի է թափառում է երբեմն այս և երբեմն այն հեռաւոր քաղաքում: Գէորգ-քահանայ Տէր-Գրիգորեանցը, որը նմանապէս գիւղումն չէ գտնվում, շատ անգամ, նա էլ «անուրը կայ» ամսնումը չը կայ: Միւսը, Պօղոս-քահանայ Տէր-Գրիգորեանցը, որ հազիւ թէ այս տաւն և հինգ տարվայ միջոցումն այս անգամ միայն մասնակցեց այս հանգանակութեան և նախ ինքն ստորագրեց, իսկ մեր պ. տանուտէրը դեռ եւս չէ ստորագրել:

Մատթէոս Շահինեանց

ՆԱՄԱԿ ՍՈՒՐԱՄԻՑ

16 հոկտեմբերի

«Մշակիդ» № 172 մէջ, ներքին լուրերում, հրատարակել էիք, որ իբր Վրաստանի մի քանի վրացախօս հայ գիւղերի ծխական դպրոցների վարչութիւնները մերժում են ընդունել վրացի երեխաներին նրանց դպրոցները, բայց, կարծես, բացառութիւն է կազմում միայն Սուրամի հայ ծխական ուսումնարանը, որտեղ այսօր ուսանում են ութ վրացի երեխաներ, որոնց, բացի ուրիշ առարկաներից, դաստրուում է և վրաց լեզուն, իբրեւ առարկաներից միւրը:

Իսկ անցեալ տարի այստեղ վերջացրին ծխական դպրոցի ընթացքը երկու վրացի աշակերտներ, որոնք բացի իրանց մայրենի լեզուից բաւական մաքուր խօսում ու կարդում էին հայերէն: Այդ ութ վրացի աշակերտներից երկուսը բոլորովն ծնն են, իսկ վեցը վճարում են ամական մի մի ռուբլի:

Այլ ցանկանալիք որ միւս վրացախօս հայ գիւղերի ծխական դպ. վարչութիւնները հետեւին Սուրամի օրինակին, քանի որ այդ գիւղերում վրաց դպրոցներ չը կան....

Վ.

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐԻՆ

Վարաբխա, 10 հոկտ.

Ալէքսանդրապօլ քաղաքից մի ժամու չափ հեռու Դանարի գիւղացի 18 տարեկան Մինաս Տէր Բարեղեանը իրանց գիւղացի մի քանի սայլապանների հետ սայլով աղաքարեր տարան Գանձակ վանձառելու և այն կողմերից ցորեն բերելու: Բայց ա՜նա երկու ամսից աւելի է որ յիշեալ գիւղի սայլապանները չեն վերադարձել և ոչ մի տեղեկութիւն չը կայ: Հեռագրեր խփեցին, այս և այն կողմը նամակներ գրեցին, մարդիկ ուղարկեցին, բայց բոլորը ի դուր, սայլապանները անհետացել են և նրանց ողորմելի գերդաստանները զինք ցերեկ սգի և տրտմութեան մէջ են: Վերջացնելով նամակը խնդում ենք, ո՞վ որ այս մասին մի ամենահասարակ և փոքր տեղեկութիւն ունի, շուտով գրել Մեծ-Վարաբխիսա հետեւալ հասցեով: Վարաբխ Տէր Մեղրիցի կեանքով: Մենք այս տեղից հեռագրով կամ նամակով կիմանանք ում հարկն է:

Ս. Տէր-Մեղրիցիեան

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐԻՆ

Թիֆլիս, 19 հոկտեմբերի

Մեծապատիւ Ալէքսանդր Ստեփանիչ Անանանցի հասցեց մեզ մի հաղար ինն հարկեր յիսուն ռուբլի, որը նուիրել են ի նպատակ շինութեան Գուրթայիսի հայոց ուսումնարանին հետեւալ ազգասէր անձինք, Տիկին Վառվառայ Վախիկեան Թամաշեանց մի հաղար ռուբլի, պարտաւր Յովհաննէս Չիթախեանց երկու հարկեր ռուբլի, Միքայէլ Ալիխանեանց երկու հարկեր ռուբլի, իշխան Եազն Թուրանեանց մի հարկեր յիսուն ռուբլի, Ալէքսանդր Մանթաշեանց երկու հարկեր ռուբլի, և Նսայի ֆիթիլեանց երկու հարկեր ռուբլի:

Բացի սոցանէ ինձ ևս նուիրատու եղան երէկ, մի և նոյն նպատակի համար՝ պարտաւր բժշկապետ Արտէմ Խվանիչ Յովհաննիսեանց մի հարկեր ռուբլի, բժշկապետ Գէորգ Բաբոյն մի հարկեր ռուբլի: Սոցանց տոմսակ Թիֆլիսի ազնուականաց կառնածական բանկի և իշխան Նիկողայ Արդուլիսալին մի հարկեր ռուբլի:

Մատուցանելով մեծապատիւ նուիրատուաց ի դիմաց հայազգի հասարակութեան Գուրթայիսում մեր խորին նորհալալութիւն, քաղցր է մեզ յուստը, որ ստանով չի վերջանայ այն աղնիւ համակրութիւնն, որ սպասելի է մեր համագործակցին, որ մեր պատենիլ ազգայինք միջոց կընձեռն աւարտուն տալու այն արժանագով ձեռնարկութեանն, որ սկսել է և բաւականին յաջող կերպով էլ յառաջ տարել Գուրթայիսեանակ մի բուռն հայ ժողովուրդը:

Գաւթ աւազ քահանայ Եարալեանց

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐԻՆ

Թէլաւ, 12 հոկտեմբերի

Անցեալ 1878 թիւն սրբազան առաջնորդի և թեմ. տեսչի հրամանով Թէլաւի Զվէլդաւան թաւ

2-3

19—20 (2)

1—6

24—25

Типографія А. А. Михельсона